

minální organizace“, „kriminální kanály“, „kriminální sítě“ a mnoho dalších. Proč si mezi nimi Nožina s Krausem vybrali právě koncept kriminálních sítí a jak a k čemu jej vlastně využili, zůstává nevysvětleno. Světlo do výběru nevznáší ani jejich demonstrace užití tohoto konceptu na studii *Asian Transnational Organized Crime* Jamese Finckenuera a Ko-Lin China. Jinými slovy řečeno, čtenář se nedozví, proč si autoři koncept kriminálních sítí vybrali, jakým způsobem jej vymezili vůči stávajícím konceptům, co jím vůbec myslí a jakým způsobem s ním v práci dále zacházejí. Zatímco první dvě poznámky by mohly být chápány jako spíše formální výtku, odpověď na otázku, co vlastně „kriminální síť“ v podání obou autorů znamená, opravdu chybí a zůstává nezodpovězena i po přečtení poslední stránky předkládané práce. To, že nelze kriminální síť analyzovat bez jejich vztahu k operačnímu prostředí, klíčovým podnikatelským technologiím a bez zdůraznění role *brokerů* ve vzájemných vztazích, je již spíše odvozenou asociací recenzenta. K tomuto dojmu přispívá i zcela chybná vizualizace představené problematiky, která by koncept alespoň naznačila a poukázala na jeho přednosti a limity.

S přihlédnutím k využívání konceptu kriminálních sítí v teoretických statích Gerbena Bruinsmy a Wima Bernasca, Petera Kleerkse, Klause von Lampeho a v praktických aplikacích Kwesi Aninga, již zmíněných Finckenuera a China nebo právě Nožiny a Krause, vyvstává základní problém celkové využitelnosti tohoto konceptu. Ve výzkumech organizovaného zločinu vycházejících z teorie sociálních sítí se „kriminální síť“ používají spíše jako v práci zaměnitelné synonymum pro širší zkoumané celky. Pro analytické využití je tak termín příliš vágní a plochý, na rozdíl od termínu *transnacionální organizovaný zločin* nefunguje ani jako politicky využitelná formule. Svým způsobem ale může sloužit jako mediálně využitelný rámec bezpečnostních složek při zadržení osob podílejících se na

organizované trestné činnosti („zadržení části sítě“). V každém případě i Nožinovým a Krausovým přispěním vyvstává podezření z určité samoúčelnosti využívání tohoto konceptu při analýze organizovaného zločinu.

Publikaci *Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře* lze hodnotit ve dvou rovinách. Pokud budeme hodnotit obsah publikace mezi stranami 19–105, jde o velice zajímavou studii s vysokou informační hodnotou, která přibližuje dosud důkladněji nezmapovaný fenomén. Budeme-li hodnotit studii z hlediska uchopení problematiky pomocí zvolených konceptů, pak v práci narazíme na řadu problematických pasáží a nelogičností. Preciznějším teoretickým zakotvením i editorskou prací bylo možno těmto pochybením předejít.

Petr Kupka

Jakub Rákosník: *Sovětzace sociálního státu: lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*

Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2010, 503 s.

Jakub Rákosník ve své knize o sociálním státě v poúnorovém Československu přichází s ucelenou analýzou tématu, které právem považuje za klíčový a doposavad opomíjený aspekt komunistického panství v českých zemích. Čtenář dostává do rukou objemné, faktograficky bohaté a metodologicky odvážné dílo, které v mnoha ohledech úspěšně syntetizuje vývoj sociální politiky v Československu. Text staví na třech základních tezích. Rákosník dokazuje dosud opomíjenou povahu míru kontinuity politiky v sociální oblasti po roce 1948 s předchozími obdobími, především pak s tzv. třetí republikou. Dále text postuluje srovnatelnost sociálního státu komunistického (či v souladu s terminologií autora „státně-socialistického“) Československa do

roku 1960 se západoevropskými sociálními státy a jejich dynamikou. A nakonec autor staví svou analýzu na předpokladu stabilizačního, respektive legitimačního potenciálu sociální politiky pro československý nedemokratický režim.

Celý autorův podnik je situován do oblasti sociální historiografie, velký důraz se však klade na zhodnocení a využití dosavadních výsledků sociálních věd v oblasti výzkumu sociálního státu. Prvkem, který toto mezioborové studium posiluje, je aplikace instrumentů právní vědy pro rozbor právního rámce vývoje sociálních politik. Naopak v případě využití sociologické teorie je pevnost mnoha vývodů problematická (například pasáže o společenském uspořádání).

Rákosník svůj vlastní výzkumný příspěvek situuje do krajiny, jež je obydlena velmi nerovnoměrně. Velkou pozornost věnuje kontextu svého výzkumu. Ukazuje tak, že zájem o syntetičtější přístup k problematice sociální politiky v sovětském impériu nastal již v období 70. let a byl strategicky zasazen mezi tzv. konvergenční teorie předpovídající (a rovněž zasazující se o) sbližení liberálně-demokratických a kapitalistických států se státy sovětského typu. Druhou vlnou zájmu tvořila bezprostřední reflexe sociální politiky po pádu socialistického tábora v ranných 90. letech. Počáteční snahy De Dekena a dalších o conceptualizaci systémů sociální politiky v socialistických diktaturách však nebyly následovány dalším systematickým zájmem. Třetí tvář zájmu o komunistické modely sociální politiky ztělesňují texty o transformaci sociální politiky po pádech komunistických režimů. Například práce Vanhuysse, Ceramihho či Orensteina nechává Rákosník zcela stranou, částečně oprávněně. Jejich úsilí není systematické a povahy komunistických systémů sociální politiky se dotýká často jen náznakem, zpravidla bez empirické opory. Domácí pokusy se pak buď soustřeďují na určité jednotlivé oblasti sociální politiky, nebo se omezují na několik po-

všechných odstavců v rámci úvodu k jiné, zpravidla časově pozdější, problematice. Příkladem mohou být historizující texty Jiřího Večerníka, Martina Potůčka, Igora Tomeše či Zdeňka Konopásky.

Jednou ze základních hodnot Rákosníkovy práce je právě příspěvek k pochopení logiky sociální politiky v komunistické diktatuře. Zásadní nevýhodu výzkumu transformace sociálních politik po roce 1989 představuje totiž nepevné uchopení toho, „co vlastně padalo“. Tento i mezinárodně výzkumně víceméně opuštěný prostor se v poslední době pokusil zabydlet Tomasz Inglot se svou prací srovnávající vývoj sociálních států střední Evropy (*Welfare States in East Central Europe, 1919–2004*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2008). Rákosník s Inglotem některé pozice sdílí. Hlavním – a nadmíru problematickým – společným prvkem obou textů je snaha o aplikaci modelu sociálního státu na socialistické diktatury – blíže se k tomuto problému dostaneme později.

Rákosník si dále správně všímá, že hlubší analýza sociální politiky pobíhá již od 80. let 20. století v případě Německé demokratické republiky, mimo jiné ze zcela praktických důvodů souvisejících se sjednocením Německa. Trvalý a hluboký zájem historiografie i sociálních věd se odrazil na množství kvalitní dílčí i syntetické produkce reprezentované například Manfredem G. Schmidtem, Christopherem Boyerem či Dierkem Hoffmanem. Naprostá většina výsledků je však publikována v němčině a pro český, ale i obecný světový diskurz má bohužel zatím jen velmi omezený význam. Rákosník některé německé výsledky využívá. Pro české prostředí jsou inspirativní nejen teoretické pŕtky kolem uchopení diktatury v NDR jako celku, jak je tomu v příkladně u pojmu „Fürsorgediktatur“ Konrada Jarausche (Rákosník překládá jako „zaopatřovací diktatura“), ale i Rákosníkem nevyužité rozborů Manfreda Schmidta či kolektivu autorů, který vydal jedenáctidílný reprezentativní soubor synteticky

pojednávající historii sociální politiky obou německých států v nakladatelství Nomos (*Geschichte der Sozialpolitik in Deutschland seit 1945*; Baden Baden, Nomos 2001–2008). Z českého prostředí se Rákosník hlásí k „odkazu“ Karla Kaplana, Lenky Kalinové a Igora Tomeše.

Text je rozdělen do několika tematických bloků. V úvodu autor poskytuje rozsáhlý přehled hlavních způsobů uchopování sociálního státu, respektive jeho výzkumu. Autor sice postupuje systematicky a nedopouští se nějakých zásadních zkrslení při rozboru diskusí v rámci sociálněvědního diskursu sociální politiky, text této části se ovšem blíží učebnicovému formátu. Pro české prostředí má takový didaktický prvek smysl, podobný aktuální úvod do studia sociální politiky na trhu chybí. Jako v řadě dalších podobných českých případů však vzniká otázka, zda není na škodu spojovat žánrový úkrok od relativně náročné odborné práce k textu typu skriptum.

Na úvodní metodologické vymezení pole výzkumu navazuje Rákosník argumentací týkající se oprávněnosti využití nástrojů srovnávací sociální politiky pro případ „lidově-demokratického“ československého režimu. Autor vymezuje své chápání sociálního státu jako formy „státem organizované a garantované sociální ochrany obyvatelstva, jejíž existence je v zásadě nezávislá na politickém režimu. Politicky determinovaná je pouze konkrétní struktura sociálního státu, avšak nikoli jeho samotná existence.“ Takový zobecňující pohled se dostává, jak autor správně upozorňuje, do rozporu s naprostou většinou dosavadních pohledů na sociální stát. Mimo zmíněného Tomáše Inglota totiž pojem sociální stát pro společnosti socialistického tábora relevantní literatura nevyužívá. Rákosníkův pohled ukazuje státní socialismus jako sociální stát svého druhu, s hypertrofováním sociálními právy a potlačenými právy politickými.

Autor uvažuje o komunistickém Československu jako o specifickém moderní-

začním projektu a vyzdvihuje prvky, které měl československý vývoj se západoevropskými, klasickými sociálními státy společné. Zásadní nevýhodou tohoto přístupu je malá citlivost k ekvivalenci při hledání prvků sociálního státu jako typu společensko-politického uspořádání v Československu. Autor poněkud nepřehledným rozbořením rozdílů mezi uspořádáním a institucemi ukazuje, že jeho plán je založen spíše na nominálním pojetí sociální politiky, tedy na hledání podobně pojmenovaných forem, bez ohledu na obsah. Podle Rákosníka by totiž mělo „institucionální pojetí“ být univerzálně aplikovatelné. To lze ovšem přijmout pouze za předpokladu, že nejde o institucionální, ale organizační, nominální aplikaci. Ta nutně ulpívá na povrchu, netýká se ani tolik funkce (institucí), ale formálního postavení organizací.

Vratkému konceptu, deklarovanému jako kombinace konceptu sociálních práv klasika T. H. Marshalla a kvantitativního hlediska, lze vytknout výběrové čtení. Na rozdíl od autora se nedomnívám, že úzké provázání politických a občanských práv u Marshalla či obecnější sklon odborné literatury neaplikovat model sociálního státu na nedemokratické společnosti postrádají promyšlenost. Výstižný je postřeh Roberta Goodina, který ukazuje, že sociální politika ve společnostech s centrálním plánováním má zcela jiný, těžko uchopitelný smysl. Na rozdíl od kapitalistických společností totiž sociálně-politická opatření nemodifikují výsledky tržních mechanismů, ale chyby v plánování (*Reasons for Welfare: The Political Theory of the Welfare State*. Princeton: Princeton University Press, 1988).

Otázka po tom, zda lze využít vědecký konstrukt „sociální stát“ pro výzkum státně-socialistického Československa, je v zásadě nesmyslná; možnost pochopitelně existuje. Podstatné je tázat se, nakolik je takový podnik heuristicky užitečný, a také by nás mělo zajímat, co nám z vědeckého konstruktu při takovém „cestování“ (*travelling of concept*) zůstane. Je jasné, že se autor chce

vyhnout předpojatému odsudečnému pohledu na všechny aspekty komunistického Československa, svou distanci od teorie totalitarismu dává hned několikrát najevo. Snaze vzít v potaz rovněž zlepšování sociálních podmínek obyvatelstva však nemůže napínání konceptu sociálního státu napomoci. Text našťestí v dalších kapitolách prokazuje, že možné negativní následky vrátkeho konceptuálního uchopení je schopen překročit. Kniha se zdaleka nezastavuje u formalistního hledání prvků klasické sociální politiky.

Na teoretický úvod navazuje pojednání podmínek, ve kterých byla sociální politika zaváděna. Tato část zkoumá tezi o kontinuitě třetí republiky, případně dokonce protektorátního zřízení, a poúnorového systému. Autor s množstvím konkrétních příkladů přesvědčuje, že zásadní zlom pojetí sociální politiky, role státu a jednotlivce, nastal mnohem spíše právě v poválečném systému omezeného pluralismu. Konsenzus zrozený v prvních poválečných letech podle něj přesunul těžiště vnímání politiky směrem ke kolektivismu. Poúnorový vývoj představuje pouze akceleraci dřívějšího směřování a dovršení státního vlastnictví a monopolizace. Síla tohoto konsenzu i přítomnost prvků dnes zhusta stereotypně přisuzovaných komunistickému vládnutí je prokázána na mnoha případech, nejpodrobněji na politice zaměstnanosti. Administrativní řízení pracovního „trhu“, právo na práci ve smyslu pracovní povinnosti a zásadní potlačení svobody volby povolání skutečně nejen široká veřejnost často mylně přisuzuje „komunistům“. Rákosník boří tyto mýty elegantně a velmi přesvědčivě.

Vývoj sociální politiky v lidové demokracii je dále srovnáván s obecnou politikou periodizací a autor dochází k tomu, že po období upozadování sociálně-politických opatření ve jménu extenzivní hospodářské politiky vedení strany a státu obrátilo kurz a ztracenou legitimitu začalo systematicky budovat významným rozšíře-

ním sociálních programů. Sociální politiku jako nástroj sociální kontroly pak text ohledává především na příkladu účelových opatření v oblasti důchodů. Podrobný rozbor Akce „D“ patří k jednomu z vrcholů celého textu.

Závěrečný soubor důkladnějších analýz zdravotnické, rodinné, vzdělávací, důchodové, bytové politiky a sociální péče představuje dobře empiricky založenou sadu případových studií hlavních dílčích oblastí systému sociální politiky. Především rodinná politika, důchodové zabezpečení a bytová politika velmi plodně doplňují rozbor zásadních trendů obsažený v předchozích částech knihy. Poněkud rozpačitý formální závěr se pokouší spíše o zarámování práce v českém historiografickém diskurzu, než o bilanci výsledků výzkumu. Vzhledem k poměrně rozvětvené strukturaci knihy však plní funkci závěru kapitola „sociální politika v lidové demokracii“ zařazená před případové studie jednotlivých politik.

Zdánlivou marginálií je práce s dobovými pojmy. Kořeny občasné pojmové nejasnosti lze spatřovat hned na počátku textu. Podle Rákosníka totiž dobová odborná terminologie nepracovala s pojmem „sociální stát, takže pojem sociální stát je aplikován bez ohledu na dobové dokumenty, kvůli komparabilitě je ale užita obecná terminologie“ (s. 11; sic!). Příkladů nedostatečně reflektované dobové terminologie našťestí není příliš mnoho, za všechny však jmenujme osobní a společenskou spotřebu. Jde o konstrukty marxisticko-leninské politické ekonomie a bylo by vhodné je do dnešního vědeckého diskurzu „přeložit“.

Rákosník pracuje s velmi širokou pramennou базí. Mimo vnitřní i veřejné dokumenty vlády ústředních orgánů státní správy a KSČ je to pestrý soubor dobového masového tisku, dobových odborných textů, ale i memoárové literatury. Výsledný obraz je barevný, ukazuje dobové myšlení a konfrontuje ho s výsledky skutečně pro-

váděné politiky. Jedinou výjimku tvoří problematické zacházení se statistickými údaji. Autor sám hodnotu dobových statistických údajů zpochybňuje, nabádá k jejich kritickému zkoumání a upozorňuje na jejich omezenou využitelnost. Píše například, že „statistické ukazatele jsou konstruovány natolik odlišně, že není možné si z těchto údajů vytvořit obraz, jaký bychom dnes potřebovali“ (s. 115). Problém spočívá v tom, že dobová data, jak Rákosník sám naznačuje, byla často produkována pro vytvoření určitého, pochopitelně příznivého obrazu. Lze namítnout, že takové tendence má každá vláda. Systém politicky motivovaného filtrování a upravování „citlivých“ statistických údajů (k nimž mnohá hospodářská a sociální agregátní data zcela jistě patřila) však dosáhla v komunistických režimech včetně Československa takových rozměrů, že vyvstává otázka, zda je vůbec lze využít. Úkolem dnešního badatele navíc není doplňovat vlastní obrázky ilustracemi statistických dat. Je ovšem zřejmé, že bez jakýchkoli statistických údajů lze jen těžko dosáhnout zasazení československého vývoje do širšího kontextu vývoje sociálních států. Rákosník navíc na rozdíl od Tomasze Inglota data často pečlivě porovnává a věnuje se způsobům jejich konstrukce.

Ačkoli je text čtivý, prospěla by mu důraznější redakce, která by odstranila drobná stylistická uklouznutí, například časté opakování obrátů. Autor jasně deklaruje svá hodnotová východiska, je zastáncem rozvoje sociálních práv, a proto občasně normativní hodnocení („skvělé výsledky“, „bohužel“) spíše text oživuje a dodává mu spád.

Na Rákosníkově textu je třeba zdůraznit hned několik pozitiv. Autor se především originálním způsobem chopil složitého tématu a vyslovil ve veřejném prostoru otázky důležité jak pro vědecký výzkum, tak pro současnou českou společnost. Zachycení dlouhodobých trendů a rozkrývání tradovaných klišé spojených se sociální po-

litikou po Únoru by jen těžko hledalo v došavadní literatuře konkurenci. Snaha o kontextualizaci československé sociální politiky východním i západním směrem, byť s výše naznačenými problematickými momenty, jeho dílo kvalitativně povyšuje nad běžnou – na partikulární aspekty českého prostředí omezenou – domácí produkci. Vzhledem k vysoké kvalitě by mohly empiricky zaměřené části směle obstát v mezinárodním prostředí.

Vojtěch Ripka

Miroslav Vaněk: *Byl to jenom rock'n'roll? Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*
Praha, Academia 2010, 639 s.

Význam moderní populární hudby a především rocku (rock'n'rollu, bigbítu) pro sociální život druhé poloviny 20. století snad nelze přecenit a v uzavřených společnostech na „naši straně“ železné opony k němu přispívala také politická rezonance „imperialistické“ hudební kultury. Alexandr Solženicyn kdysi prohlásil, že Sovětský svaz dokáže zlikvidovat jenom elektrická kytara, a v mezinárodním kontextu dnes již existuje celá řada děl věnovaných vlivu rockové hudby (resp. souvisejícího milieu) na pád komunistických režimů (např. sborník *Rocking the State* editovaný Sabrinou P. Rametovou; Boulder, CO: Westview Press, 1994). Přes tyto skutečnosti a rozsáhlý rozvoj rockové hudby i zájmu o ni (nejen) v předlistopadovém Československu zůstala naše rocková scéna až na výjimky mimo obzor zájmu hudebních vědců, sociologů či historiků. O mapování jejího vývoje se pokoušeli pouze sympatetičtí hudební „kritikové bez konzervatoře“, abych použil sebecharakteristiku jednoho z nich, a nejrozumnější aktéři či angažovaní zájemci, kteří udělali vskutku hodně, zůstali však přeci jen omezeni vlastními noetickými možnostmi i osobními hledisky, někdy i zcela